

מחטא העגל לעלייה לרגל הרב ד"ר יצחק ברנד (שיעור מס' 121)

1 אבן עזרא, שמות לב, יא וזו התפלה <ויחל> היתה ראויה להכתב אחר שוב משה אל ההר (שמות לב לא), על כן: וינחם ד'
2 (שמות לב יד) אחר שהתפלל והתנפל ארבעים יום (דבר' י, ט). ואם נחם על הרעה בראשונה, מה טעם לומר אולי אכפרה בעד
3 חטאתכם (שמות לב ל)? כי ירד ושרף העגל והרג עובדיו, אז שב להתפלל לשם בעד ישראל ובעד אהרן שהיה הסבה. ואחרים אמרו,
4 כי תפלת אל תשחת עמך (דבר' ט, כו) איננה זאת הנזכרת במקום הזה. ולפי דעתי, כי טעמי התפלה שוים כאשר אפשר. כי איך יחלה
5 פני השם לפני שרוף העגל, וישק את בני ישראל, ויהרוג עובדיו. רק השם רמז לו... ועתה הניחה לי, הזכיר התפלה שהתפלל בהתנפלו
6 לפני השם. וזאת הפרשה הייתה ראויה להיכתב אחר וישב משה אל ה' (שמות לב לא), ואין מוקדם ומאוחר בתורה. רק רצה לדבק
7 דבר מי אשר חטא לי (שמות לב לג) עם ועתה לך נחה את העם (שמות לב לד). וכתוב ויגוף ד' את העם (שמות לב לה)... כי אין
8 הדעת סובלת, שיתפלל משה בעד ישראל וע"ג ביניהם עד שהסיר אותה.

9 רמב"ן, לב, יא והתפלה הזאת, למה ה', למה יאמרו מצרים, נראה באמת כי זאת התפלה היא אשר הזכיר במשנה תורה (דברים ט
10 כו) ואתפלל אל ה' ואומר ה' אלהים אל תשחת עמך, כי ענין התפלה שוה בשניהם. והנה הזכיר כאן התפלה קודם רדתו מן ההר ושם
11 הזכירה אחרי רדתו מן ההר. ודעת ר"א כי משה לא התפלל בעד ישראל כל זמן שהיתה ע"ז ביניהם... ואין מוקדם ומאוחר בתורה:
12 ואין דעתי כן, בעבור שהתפלה שעשה בשובו היא אשר יספר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה (בפסוק לא), ואם הכל תפלה אחת
13 שעשה בארבעים היום אחרי שובו להר, למה יחלק אותה, ויזכיר כאן (יא-יג) מקצתה ואחרי הירידה (להלן, לא) יזכיר המקצת האחר.
14 אבל הן שתי תפלות. ולכן נראה, כי כאשר אמר לו הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם, מיד חלה פני השם ולא אחר כלל, כי היה ירא פן
15 יצא הקצף מלפני ה' ויחל הנגף לכלותם כרגע, ומיד אמר למה ה' יחרה אפך בעמך. וכך מצאתי באלה שמות רבה (מב, א) אמר משה,
16 אם מניח אני את ישראל וארד לי אין לישראל תקומה בעולם, אבל איני זז מכאן עד שאבקש עליהם רחמים, מיד התחיל משה ללמד
17 עליהם סניגוריה וכו'. והנה התפלל עליהם ונחם השם על הרעה אשר דבר להרוג אותם ולכלותם, לא שנתרצה להם, רק שאמר נחמתי
18 לא אעשה כלה. וכיון שהיה לו פנאי ירד משה ושרף את העגל והרג עובדיו ואחר כן אמר לעם אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם
19 (פסוק ל), שימחול לכם.

20 אבל במשנה תורה ספר הענין בסדר אחר, כי אחרי דבר ה' שאמר הרף ממני ואשמידם, אמר ואפן וארד (דברים ט טו). והטעם, לפי
21 שהיה משה מסדר להם שם כל חטאיהם והטורח שטרח עליהם, והנה ספר מה שעשו בחורב בעגל (בפסוקים יב - טז), ושהוצרך הוא
22 לשבר הלוחות (פסוק יז), ולהתפלל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה (פסוקים יח יט), וגם על אהרן (פסוק כ), ושטרח לשרוף את
23 העגל (פסוק כא), וספר מה שעשו בתבערה ובמסה ובקברות התאווה (פסוק כב), ובשלח ה' אותם מקדש ברנע (פסוק כג). ואחרי
24 שהשלים ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם (פסוק כד), חזר (בפסוקים כה - כט) אל ענין תפלותיו אשר הזכיר, וסדר את שתי
25 התפלות ואמר ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי כי אמר ה' להשמיד אתכם, ואתפלל אל ה'
26 ואומר ה' אלהים אל תשחת עמך וגו', כאומר הוצרכתי להתנפל לפני ה' בעבורכם ארבעים יום כי מתחלה אמר ה' להשמיד אתכם,
27 עד שהתפללתי אליו אל תשחת עמך. ולא הוצרך להזכיר התפלה השנית, כי כבר אמר שארבעים יום התנפל עליהם, כי גם בכאן לא
28 הזכירה, כי מי יוכל לכתוב כמה תחנונים ובקשות אשר התנפל עליהם ארבעים יום.

29 בבלי, שבת פח, ב אמר עולא: עלובה כלה מזנה בתוך חופתה. אמר רב מרי ברה דבת שמואל: מאי קרא עד שהמלך במסבו נרדי נתן
30 ריחו. רש"י שם: מזנה בתוך חופתה - כישראל, כשעמדו צסיני ועשו העגל. צמסיבו - בחופתו. נתן - עזב ריחו הטוב לאחרים.

31 בבלי, שבת פז, א מאי דריש? אמר: ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות, אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה [כאן],
32 וישראל משומדים, על אחת כמה וכמה! ומנלן דהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו, שנאמר אשר שברת, ואמר ריש לקיש: יישר כחך
33 ששיברת.

- 34 שמות רבה (וילנא) פרשה מג, ז למה ה' יחרה אפך בעמך, אשר הוצאת מארץ מצרים מה ראה להזכיר כאן יציאת מצרים אלא אמר
- 35 משה רבון העולם מהיכן הוצאת אותם ממצרים שהיו כולם עובדי תלאים... כך אמר משה רבון העולם הנחת כל העולם ולא שעבדת
- 36 בניך אלא במצרים שהיו עובדין תלאים ולמדו מהם בניך, ואף הם עשו העגל לפיכך אמר אשר הוצאת מארץ מצרים דע מהיכן הוצאת
- 37 אותם.
- 38 רמב"ן, לב, א אבל הענין כמו שאמרתי, שלא בקשו העגל להיות להם לאל ממית ומחיה, וקבלו עבודת אלהותו עליהם, אבל ירצו
- 39 שיהיה להם במקום משה מורה דרכם. וזהו התנצלותו של אהרן, טען כי לא אמרו לי רק שאעשה להם אלהים אשר ילכו לפניו
- 40 במקומך אדני, שלא ידעו מה היה לך, ואם תשוב אם לא... וכן היה הדבר, כי כיון שראו העם את משה מיד הניחו את העגל ובעטו
- 41 בו שהניחו לו לשרפו ולזרות עפרו על פני המים, ולא היה מהם חולק עליו כלל. וכן תראה שלא הוכיחם, ולא אמר להם כלום, אבל
- 42 בכואו במחנה וירא את העגל ומחולות מיד ברחו ממנו, והוא לקח העגל וישרוף אותו וישק אותו להם ולא מאנו כלל. ואלו היה להם
- 43 לאלהים, אין דרך שיניח אדם מלכו ואלהיו לשרפת אש, הן ישרוף את תועבתם לעיניהם ולא יסקלוהו:
- 44 ריקאנטי, שמות לג, יב ואתה אמרת ידעתך בשם. כלומר שידעתי בשמך הגדול להסתכל באספקלריא המאירה, כמו [דברים ל"ד,
- 45 י'] אשר ידעו השם פנים אל פנים. ויתכן שיהיה ואתה אמרת, ממה שאמר לו [לעיל ו', ג'] ושמי י"י לא נודעתי להם...
- 46 אברבנאל, לד, יא השאלה הא' מה ראה יתברך אחרי שנתרצה על עון העגל לצוות לישראל המצות האלה שזכרו כאן שהם עצמם
- 47 נזכרו למעלה בסוף פרשת משפטים אחת לאחת כי אין ספק שלא צוה עליהם כאן מפני עון העגל כיון שקודם החטא ההוא כבר צוה
- 48 אותם להם ונזכרו בזה האופן עצמו... ואחרי המצות האלה כלם שבאו לצורך סדור הדברים וענינם כראוי אמר יתברך למשה כתוב
- 49 לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרת אתך ברית ואת ישראל רוצה לומר משה אתה חשבת שאתן לך מצות מחודשות
- 50 על ישראל למרק מהם עון העגל, אינו כן כי איני מבקש ממך אלא שתכתוב את הדברים האלה... ובזה הודיעו שאלה המצות עצמם
- 51 שצוה להם שמה היה עתה מזהיר אותם עליהם שלא יסורו מהם מהרה, ונמצא שבאה אליהם הסליחה והכפרה מבלי חדוש תנאי ולא
- 52 מצוה נוספת על מה שהיו להם מקודם אלא בחסד עליון וברחמים גדולים.
- 53 ירושלמי, חגיגה, פרק א, הלכה א, דף עו, א א"ר יהושע בן לוי מניין שכל המקיים מצות ראייה כאילו מקביל פני שכינה מן הדא
- 54 שלש פעמי' בשנה יראה כל זכורך את פני האדון יי'...
- 55 בבלי, חגיגה ד, ב תנו רבנן: טמא פטור מן הראייה, דכתיב ובאת שמה... והבאתם שמה כל שישנו בביאה - ישנו בהבאה, וכל
- 56 שאינו בביאה - אינו בהבאה. רבי יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה: סומא באחת מעיניו פטור מן הראייה, שנאמר: יִרְאֶה יִרְאֶה
- 57 - כדרך שבא לראות כך בא ליראות, מה בא לראות בשתי עיניו - אף ליראות בשתי עיניו.
- 58 בבלי, יומא נד, א אמר רב קטינא: בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגלילין להם את הפרוכת, ומראין להם את הכרובים שהיו
- 59 מעורים זה בזה, ואומרים להן: ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר ונקבה. רש"י יִרְאֶה כל זכוכך כתיב - וקרינא יִרְאֶה תרואייתו
- 60 דרשנן: יִרְאֶה כל זכוכך, שיראו פני השכינה...
- 61 ר' שלמה הכהן מוילנא, מובא אצל: ר' חזקיהו מדיני, שדה חמד, אסיפת דינים, מערכת יום טוב, סימן ב, עמוד אלף שלט, ד - אלף שמ, א
- 62 וצריך להבין דמאין היה להם סמך למנהג הזה להראות לעולי רגלים הנסים שהיו במקדש. ונראה לי דלמדו זה ממקרא מלא בתורה
- 63 דכתיב, יראה כל זכורך, ואמרינן בסנהדרין יִרְאֶה יִרְאֶה, כדרך שבא לראות כך בא ליראות... ולכאורה תימה דאיך שייך לדרוש גם
- 64 המסורת שיראו פני השכינה, והלא כתיב כי לא יראני האדם וחי. ובהכרח לומר שעל - ידי שעושה הקדוש ברוך הוא נסים גלויים
- 65 למעלה מן הטבע והכל רואים זה נקרא גילוי - שכינה. ודבר זה מפורש להדיא בהגדה של פסח, דאיתא שם ובמורא גדול זו גילוי
- 66 שכינה, ומביא ראייה מקרא, או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי וכו' במסות באותות וכו' ככל אשר עשה לכם במצרים לעיניך.